

Marcela Grațianu
Alexandru Popp

Ministerul
Educației

7

Elemente de limbă latină și de cultură romanică

Manual pentru
clasa a VII-a

EDITURA CD PRESS
www.cdpress.ro

În acest an

Hoc anno

Dragi elevi,
Ne întâlnim în acest an școlar, pentru prima dată, cu o disciplină de studiu care presupune o călătorie în timp: *Elemente de limbă latină și de cultură romană*. Ați auzit rostindu-se adeseori expresia *Cunoaște-te pe tine însuși* (iar romanii spuneau *Nosce te ipsum*). Nu există o cunoaștere de sine adevărată fără cunoașterea trecutului (personal, individual, ori cel al unui popor, un trecut colectiv). Pentru a înțelege pe deplin ce suntem astăzi, este nevoie să știm pe „umeri” cărui trecut stăm. De aceea, călătoria pe care o vom face în acest an școlar este spre trecut. Deoarece, în curgerea timpului, *prezentul* se plămădește pe *trecut* și pregătește *viitorul*. Vom descoperi și vom înțelege împreună că *limba latină* este *liantul* din compoziția multora dintre limbile vorbite astăzi. Vom descoperi și înțelege împreună că *temelia* culturii și civilizației europene (dar, atenție, nu numai a acesteia) se așază solid pe *cultura greco-romană*. Prin sângele nostru, ca ființe umane, circulă sângele celor care ne-au dat viață. Prin „sângele” nostru lingvistic și cultural, circulă moștenirea de limbă și cultură a *Romei* impunătoare și a *Greciei* gânditoare. Avem în față o călătorie spre trecut, cu ajutorul căreia vom putea privi încrezători spre viitor: *Per aspera ad astra* (iar noi, românii, spunem *Pe căi anevoioase, se ajunge la stele*). Așadar, să începem!

Arul lui Constantin, Roma, Italia (detalii)

Cuprins

Tabula materiae

În acest an. Hoc anno / 3

Dintru început. Ab initio

Manualul tipărit. Prezentare generală / 6

Manualul digital. Prezentare generală / 8

Metode complementare de evaluare / 9

Fișe de observare / 10

Non vitae sed scholae discimus. Recomandări pentru o învățare eficientă / 12

Roma caput mundi. Scurtă recapitulare inițială / 13

Unitatea 1

Elemente de limbă latină / 14

Latina lingua

Lecția 1 / 16

Geneza limbilor. Familii de limbi

Linguarum ortus. Linguarum familiae

Lecția 2 / 18

Limba, un organism viu

Lingua, vivus organismus

Lecția 3 / 20

Alfabetul latin. Alfabetul pe care îl folosim astăzi

Latinae Litterae. Litterae quibus hodie utimur

Lecția 4 / 22

Cifre romane / Cifre arabe

Romani numeri / Arabici numeri

Lecția 5 / 24

Semne științifice

Scientialia signa

Lecția 6 / 26

Lexic: istoria cuvintelor. Moștenire și împrumut

Vocabula: historia verborum. Hereditas et mutuatio

Lecția 7 / 28

Cuvinte latinești în limba română

Dacoromanicae linguae Latina vocabula

Lecția 8 / 30

Alte limbi romanice

Aliae Romanicae linguae

Lecția 9 / 32

Alte limbi europene (în special engleza)

Aliae Europaeae linguae (praesertim Anglica)

Lecția 10 / 34

Vocabular științific grecesc și latinesc

Scientialia vocabula Graeca et Latina

Lecția 11 / 38

Flexiunea în limba latină și în limba română

Flexura in lingua Latina et Dacoromanica

Lecția 12 / 40

Structura cuvântului. Elemente de sintaxă

Verbi structura. Syntaxis elementa

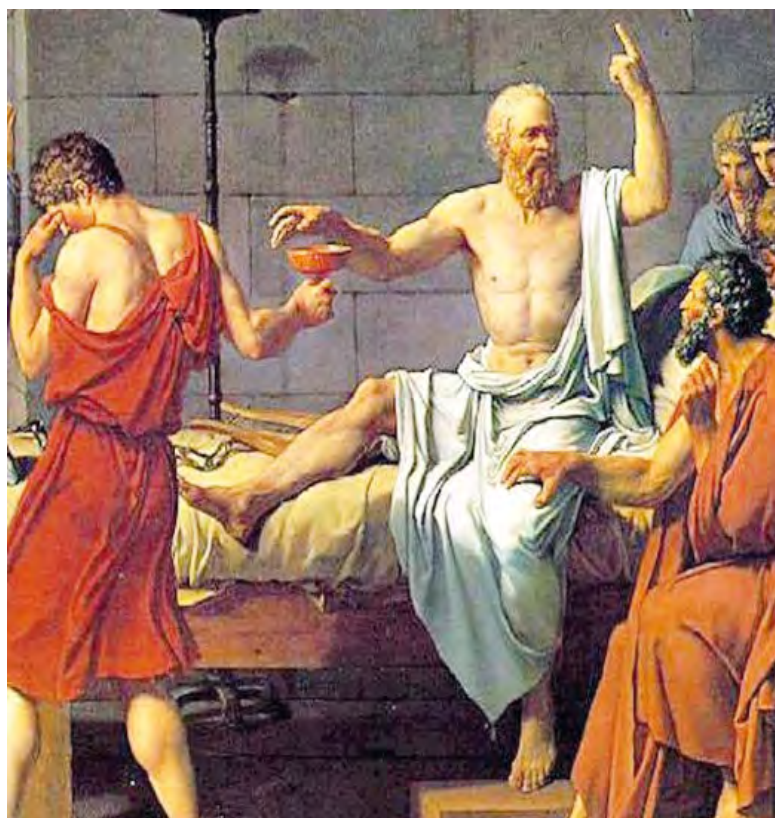
Lecția 13 / 42

Cuvântul în enunț și context

Verbum in enuntiatione et contextu

Recapitulare / Repetitio

Evaluare / Examen / 44

Unitatea 2

Cultura greco-romană / 48 Graeciae et Romae cultus

Lecția 1 / 50

Orașul Roma. Puterea romană
Urbs Romae. Romanum imperium

Lecția 2 / 54

Sunt cetățean roman
Civis Romanus sum

Lecția 3 / 58

Sfântul Imperiu Roman
Sacrum Romanum imperium

Lecția 4 / 62

Zei Romei și ai Greciei
Romae et Graeciae dei

Lecția 5 / 66

Viața publică și privată. Modele de instituții
Vita publica et privata. Institutorum exempla

Lecția 6 / 70

Oameni vestiți
Clari homines

Lecția 7 / 76

Arta Greciei și a Romei
Graeciae et Romae ars

Recapitulare / Repetitio
Evaluare / Examen / 84

Unitatea 3

Valori perene / 86 Virtutes perennes

Lecția 1 / 88

Modele de gândire. Modele morale și civice
Cogitationis exempla. Exempla moralia et civilia

Lecția 2 / 100

Știința antică
Antiqua scientia

Lecția 3 / 102

Modele artistice
Artis exempla

Recapitulare / Repetitio

Evaluare / Examen / 108

Recapitulare finală / 112

Repetitio finalis

Evaluare finală / 114

Examen finale

Dicționar / 116

Glossarium

Să ne bucurăm deci!

Gaudeamus igitur! / 120

Dintru început Ab initio

Manualul tipărit Prezentare generală

Conținuturile manualului sunt concepute astfel încât parcurgerea lor să asigure dobândirea de către elev a următoarelor **competențe generale și specifice**, prevăzute de *Programa de studiu pentru această disciplină*:

1. Receptarea adecvată a elementelor lingvistice esențiale ale limbii latine prin raportare la limba română și la alte limbi romanice/moderne
 - 1.1. Identificarea unor elemente esențiale ale limbii latine în diverse contexte
 - 1.2. Utilizarea elementelor lexicale și gramaticale într-o varietate de contexte, în limba latină și în limba română/alte limbi romanice/moderne
2. Valorificarea elementelor de limbă, cultură și civilizație greco-romană în dezvoltarea personalității și în asumarea identității socioculturale
 - 2.1. Identificarea unor locuri, personaje, fapte, procese și concepte definitorii pentru civilizația romană
 - 2.2. Identificarea unor modele culturale clasice relevante pentru reprezentarea lumii
 - 2.3. Integrarea faptelor de cultură și civilizație romană în actualitate

Traseul învățării

Structura lecțiilor este caracterizată de *logică și coerență* în succesiunea conținuturilor, *claritate și accesibilitate* în ceea ce privește limbajul, *rigoare și ordine* în organizarea ilustrațiilor. Aceste trăsături ale lecției îți vor asigura un **traseu al învățării** plăcut, eficient, accesibil. Studiază descrierea secvențelor pe care le vei întâlni atunci când vei parcurge acest traseu. Care dintre titlurile secvențelor ți-au stimulat cel mai mult curiozitatea și motivația de a învăța? Argumentează alegerea ta.

Observ și descopăr

Am învățat și aplic

Antrenament

Repere ale învățării

Memorie culturală

Știi că ...

Gândul zilei

The screenshot shows a digital textbook page titled "Unitatea 1 Lecția 2 Limba, un organism viu". The page is annotated with several callouts:

- Observ și descopăr:** Points to the "Observ și descopăr" section of the lesson.
- Am învățat și aplic:** Points to the "Am învățat și aplic" section, which includes exercises like "Transcrie enunțurile în care...".
- Antrenament:** Points to the "Antrenament" section, which includes a "Proiect" activity.
- Repere ale învățării:** Points to the "Repere ale învățării" section, which includes a video of people talking.
- Memorie culturală:** Points to the "Memorie culturală" section, which includes a photo of a building.
- Știi că ...:** Points to a "Știi că ..." box containing a quote about Franz Bopp.
- Gândul zilei:** Points to a "Gândul zilei" box containing a quote about Carpe diem.

Manualul după care vei studia în acest an școlar este structurat în **trei unități de învățare**, în conformitate cu cele **trei domenii de conținut** ale *Programelor* pentru *Elemente de limbă latină și de cultură romanică*.

Fiecare unitate se deschide cu două pagini de gardă, în care regăsești:

- corespondența dintre lecțiile unității și conținuturile din *Programă*;
- competențele ce urmează a fi dobândite în urma parcurgerii conținuturilor fiecărei unități;
- ilustrații sugestive pentru tematica predominantă a unității de învățare.

Observ și descopăr

Rubrica de deschidere a fiecărei lecții are ca obiective să îți capteze atenția și să îți stimuleze interesul pentru studiu. În acest sens, vei întâlni activități care presupun:

- lucrul cu textul;
- oferirea de răspunsuri la întrebări sau formularea unor opinii personale, argumentate;
- asocieri de termeni și concepte; crearea de legături între unele idei ori concepte și viața cotidiană;
- studiul/analiza unor imagini.

Repere ale învățării

Această secvență este dedicată prezentării de noi cunoștințe. Aspectele pe care este bine să le urmărești sunt:

- tratarea integrată a elementelor de limbă cu elementele de cultură;
- prezența unui *Vocabular* în lecțiile în care se lucrează cu scurte texte în limba latină;
- prezența rubricii *Dicționar: Din viața cetății*, în care sunt surprinse și explicate aspecte relevante în ceea ce privește cultura greco-romană.

Memorie culturală

Conținutul secvenței *Memorie culturală* are ca obiectiv prezentarea de informații și material ilustrativ sugestiv pentru modul în care limba latină și cultura greco-romană au influențat civilizația popoarelor europene, dar și pe aceea a unor popoare de pe alte continente. Vei observa cum au fost asimilate, spre exemplu, elementele de limbă latină în limbajul științific. De asemenea, vei descoperi o moștenire culturală vastă, în domenii variate: literatură, artă, arhitectură, arheologie.

Am învățat și aplic

Această rubrică, cu caracter aplicativ, este destinată activităților individuale, în perechi sau în grup. Ea cuprinde o diversitate de exerciții, axate pe cele două mari orientări ale manualului: *limbă latină și cultură romanică*.

• Antrenament

Pe aceeași linie aplicativă, secvența de antrenament are în vedere proiecte (individuale sau în grup), prezentări, investigații, activități creative, de documentare, jocuri.

Știi că ...

Cunoștințele dobândite în cursul lecției sau cele descoperite de către tine în urma activităților aplicative sunt completate de informații cu un pregnant caracter interdisciplinar: lingvistic, artistic, științific.

• Gândul zilei

Această secvență este dedicată prezentării unor maxime, proverbe, expresii latine care, prin încărcătura lor semantică, constituie un îndemn la reflexie asupra adevărilor fundamentale ale lumii în care trăim.

Manualul digital. Prezentare generală

Manualul în format digital poate fi utilizat în **varianta standard** a oricăruia dintre următoarele browsere: Google Chrome 31+ (Windows Vista, Android 4.03+, Linux. OS X 10.9+, iOS 7.1.X+), Mozilla Firefox 25+ (Windows Vista, Android 4.03+, Linux, (OS X 10.9+, iOS 7.1.X+), Internet Explorer 10+ (Windows 7+), Safari 7+ (OS X 10.9+, iOS 7.1.X+) sau echivalent.

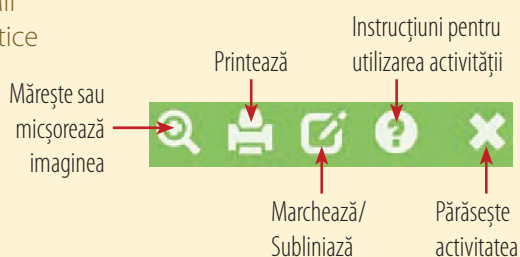
Varianta digitală a manualului asigură un sistem de asistență de navigare (help) general și un sistem de asistență (help) contextual.

Acestea facilitează atât orientarea în interiorul manualului (prin utilizarea butoanelor de navigare), cât și eficiența accesării și utilizării a **Activităților Multimedia Interactive de Învățare (AMII)** incluse în lecțiile manualului.

În manualul tipărit și în varianta digitală a acestuia, tipurile de AMII sunt semnalizate în mod distinct, după cum urmează:

AMII static AMII interactiv AMII animat

AMII
statice

Tipuri de conținuturi: fișe de lucru, fișe de observație, fișe de evaluare, diagrame, hărți, fotografii, ilustrații

AMII
interactive

Tipuri de conținuturi: Alege varianta corectă de răspuns, Asociază, Completează enunțurile, Integramă, Quiz, Puzzle

AMII
animare

Tipuri de conținuturi: animații video, animații de tip slideshare

Metode complementare de evaluare

Investigația

Investigația este o cercetare atentă, realizată cu scopul de a descoperi răspunsuri la întrebări importante.

Cele **trei etape** ale investigației sunt:

- definirea problemei cercetate;
- alegerea metodei de strângere a informațiilor (de exemplu, un chestionar);
- prezentarea rezultatelor (concluziilor) investigației.

Pentru a te autoevalua, poți verifica dacă tu și colegii ați cooperat (în cazul unei investigații de grup), dacă ai urmat pașii investigației și ai lucrat îngrijit/organizat, dacă ai dat dovadă de creativitate în găsirea de soluții.

Proiectul

Proiectul presupune realizarea unei cercetări sau a unui produs/eveniment (de exemplu, o expoziție de imagini însoțite de explicații) pe o anumită temă.

Proiectul poate fi produsul unei munci individuale sau colective, care se întinde pe o perioadă mai lungă (câteva săptămâni, câteva luni sau chiar un an) și necesită organizare și consecvență.

Etapele proiectului sunt:

- stabilirea temei;
- colectarea datelor (sau a unor imagini și obiecte ilustrative);
- organizarea datelor sau a obiectelor;
- definitivarea produsului.

Elementele componente ale unui proiect sunt:

- titlul/tema;
- cuprinsul (organizarea pe secțiuni);
- introducerea (în cazul proiectelor scrise);
- elementele de conținut (idei sau obiecte, organizate pe categorii);
- concluziile/ideea de bază pe care o descoperi;
- lista surselor folosite;
- anexe (după caz, pot fi grafice, tabele, chestionare, fișe de observare).

Proiectul poate fi realizat în format digital, pe hârtie sau ca un produs (obiect sau grupuri de obiecte).

(Auto)Evaluare

Realizează un punctaj pentru fiecare dintre elementele componente ale proiectului. Compară punctajul tău cu cel al cadrului didactic. Discuțați eventualele diferențe dintre cele două punctaje.

Prezentarea

Realizarea unei prezentări îți oferă posibilitatea de a afla mai multe despre un anumit subiect, dar și de a-ți exprima scrisă și/sau orală. Prezentarea poate fi în format tipărit sau digital.

Pentru a realiza o prezentare pe orice temă, urmează pașii:

- **Documentare**

Află cât mai multe lucruri despre tema prezentării. Folosește diverse surse (enciclopedii tipărite sau digitale, reviste etc.).

- **Redactare**

Realizează un plan al prezentării (minimum trei idei legate de temă).

Redactează textul și adaugă fotografii reprezentative.

Reguli ale prezentării

Folosește enunțuri simple și clare.

Fii pregătit să primești întrebări din partea colegilor și să le oferi lămuriri suplimentare privind tema și conținuturile prezentării.

Încadrează-te în timpul care ți-a fost alocat pentru prezentarea ta.

(Auto)Evaluare

Cum îți apreciezi prezentarea? Cum îți apreciază colegii tăi prezentarea?

Portofoliul

Păstrează ordonat, într-un singur loc (o mapă, o cutie, un calculator etc.), prezentările, testele, fișele de lucru, proiectele, investigațiile, fișele de observare realizate de tine pe parcursul anului școlar.

Fișa de observare

Transcrie pe foi separate fișele de observare din manual. Completează-le conform cerințelor date.

Fișele de observare a activității și comportamentului sunt concepute astfel încât să permită autoevaluarea, dar și interevaluarea colegială.

Fișe de observare

A. Fișă de evaluare a activității (la sfârșitul unei unități de învățare)

Transcrie pe o coală de hârtie fișa de mai jos.
După completarea acesteia, atașează fișa la *Portofoliul* personal.

Nume și prenume: _____

Data completării fișei _____

Unitatea de învățare _____

1. Am participat cu plăcere la rezolvarea sarcinilor de învățare.
2. Răspunsurile mele au avut legătură cu tema lecției.
3. Am fost atent/atență la desfășurarea activităților din timpul orelor de curs la această disciplină.
4. Mi-a plăcut să particip la activități organizate în echipă.
5. Am cerut ajutor atunci când am avut nevoie.
6. Am oferit ajutor colegilor care mi-au solicitat sprijinul în rezolvarea unor sarcini de învățare.
7. Am dus la bun sfârșit sarcinile primite la școală, în cadrul orelor de curs la această disciplină.

Cum vei fi apreciat?

1. Scrie în caseta cu contur albastru litera din dreptul variantei tale de răspuns.

Astfel:

- pentru *într-o foarte mare măsură*, vei folosi litera *a*;
 - pentru *într-o mare măsură*, vei folosi litera *b*;
 - pentru *într-o mică măsură*, vei folosi litera *c*;
 - pentru *într-o foarte mică măsură*, vei folosi litera *d*.
2. Cadrul didactic va marca în casetele cu contur roșu variantele sale de răspuns, folosind aceeași notație de mai sus.
3. Scrie cum te simți după completarea fișei tale, alegând unul dintre cuvintele de mai jos: *nemulțumit*, *mulțumit*, *foarte mulțumit*.

B. Fișă de autoevaluare a activității (la sfârșitul unei unități de învățare)

Transcrie pe o coală de hârtie fișa de mai jos.
După completarea acesteia, atașează fișa la *Portofoliul* personal.

Nume și prenume: _____

Data completării fișei _____

Unitatea de învățare _____

1. Din această unitate de învățare am învățat:
2. Din această unitate de învățare mi-a plăcut:
3. Dintre temele acestei unități de învățare, consider că voi folosi în activitatea mea zilnică:
4. Din această unitate de învățare m-a interesat mai puțin:
5. În activitatea mea de învățare, consider că mai am de îmbunătățit:

C. Fișă de evaluare intercolegială a comportamentului (oricând pe parcursul anului școlar)

Transcrie pe o coală de hârtie fișa de mai jos.
După completarea acesteia, atașează fișa la *Portofoliul* personal.

Nume și prenume: _____

Data completării fișei _____

1. Are un vocabular civilizat în comunicarea cu colegii.
2. Ascultă cu atenție atunci când colegii din clasă i se adresează.
3. Este deschis la colaborarea pentru rezolvarea sarcinilor în echipă.
4. Acceptă fără să se supere o părere a colegilor, diferită de părerea proprie.
5. Manifestă grijă pentru rezolvarea nonviolentă a situațiilor conflictuale din clasă.
6. Își asumă responsabilitățile ce îi revin în îndeplinirea sarcinilor încredințate.

Cum vei fi apreciat?

1. Colegul tău va nota în casetele cu contur albastru literele pe care le consideră potrivite pentru aprecierile pe care le face.

Astfel:

- pentru *întotdeauna*, va folosi litera *a*;
- pentru *uneori*, va folosi litera *b*;
- pentru *niciodată*, va folosi litera *c*.

2. Cadrul didactic va marca în casetele cu contur roșu variantele sale de răspuns, folosind aceeași notație de mai sus.

3. Scrie cum te simți după completarea fișei tale, alegând unul dintre cuvintele de mai jos: *nemulțumit*, *mulțumit*, *foarte mulțumit*.

Non vitae sed scholae discimus. Recomandări pentru o învățare eficientă

A ști să înveți este cheia unei bune învățări. Am pregătit câteva rețete pentru tine, inspirate de cartea *Învățarea eficientă și rapidă*, de Pavel Mureșan. Mai întâi, răspunde-ți cu sinceritate la întrebările următoare: *De ce înveți?*, *Când înveți?*, *Cum înveți?*, *Cât timp înveți?*, *În ce loc înveți?* Meditează apoi la sfaturile de mai jos.

Trucuri pentru a antrena creierul

1. Predă și tu!

Imaginează-ți, în timp ce parcurgi un material, că va trebui să predai altcuiva ceea ce ai învățat deja.

2. Vizualizează informațiile!

Dacă, lucrând cu un text, îți vei construi scheme, diagrame logice, tabele sau orice alt suport vizual cât mai sugestiv, probabilitatea de a înțelege ceea ce citești și de a reține temeinic informațiile primite crește foarte mult.

3. Pune-ți în permanență întrebări!

Pentru a avea succes atunci când înveți, adresează-ți întrebări în legătură cu textul citit. *De ce?*, *Cine?*, *Când?*, *În ce scop?*, *Unde?*, *Cum anume?*, *Ei și?* sunt exemple de întrebări care, de pildă, îți orientează atenția spre extragerea cunoștințelor dintr-un text de română, un text științific etc. Titlurile pe care le vezi în cuprinsul unei cărți îți sugerează scopul conținuturilor incluse în ea și sugerează mereu întrebări. Iată câteva: *Oare care este ideea principală din acest capitol? Știi deja ceva despre această temă? Ce anume mi-ar face plăcere să aflu din acest capitol?*

Două metode de învățare temeinică

Lectura progresivă a unui material

1. Citește mai întâi textul cu atenție, de la început până la sfârșit. Această lectură o faci nu pentru a reține informații, ci pentru a te familiariza cu tema textului, pentru a vedea ce anume îți trezește imediat curiozitatea, ce ți se pare dificil la o primă vedere, ce îți place și ce nu.
2. Reia textul la o a doua lectură, într-un ritm mai lent, cu o concentrare mai mare a atenției. Aceasta te va ajuta să identifici ideile principale.
3. A treia lectură este aceea în timpul căreia vei face rezumatul a ceea ce ai citit. Este lectura cu creionul în mână. Acum îți notezi ideile principale și secundare pe care le-ai identificat, definițiile cuprinse în text, formulezi argumente pro și contra, îți exprimi punctul de vedere, tragi concluziile.

Luarea de notițe

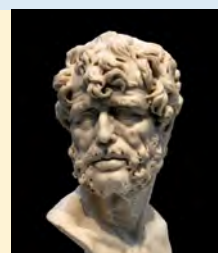
Luarea notițelor te ajută să organizezi, să asimilezi, să reții și să folosești informațiile mult mai bine. Îți oferim în cele ce urmează câteva sugestii.

1. Folosește prescurtări pentru unele cuvinte, spre exemplu: *pt.* (pentru), *adapt.* (adaptare), *alcăt.* (alcătuire), *art.* (articol), *autobiogr.* (autobiografie), *aut.* (autor), *biogr.* (biografie), *cap.* (capitol) etc.
2. Folosește semne, simboluri, acolade acolo unde este posibil; spre exemplu: *și* devine +, *sau* devine /, pentru ideile care necesită atenție sau sunt importante folosește semnul exclamării ! etc.
3. Numerotează ideile principale sau categoriile enumerate.
4. Folosește în luarea notițelor scheme, figuri, desene, schițe, săgeți etc.
5. Marchează cuvintele-cheie prin sublinieri, steluțe, încercuiri etc.
6. Utilizează culori pentru a pune în evidență idei, cuvinte-cheie, fragmente de text, definiții, citate, opinii personale sau ale profesorului etc.
7. Realizează un plan de idei. În timpul parcurgerii unui material de studiu, se desprind din acesta mai multe idei principale, care se notează separat, într-un plan de idei, într-o ordine logică. Cu alte cuvinte, planul de idei este o enumerare a noțiunilor esențiale dintr-un text.

În cartea *Scrisori către Lucilius*, omul de stat, filosoful și scriitorul latin *Lucius Annaeus Seneca* (sau *Seneca cel Tânăr*), 4 î.H. – 65 d.H., notează: *Non vitae sed scholae discimus* (Scrisoarea 106).

- **Provocare:** Pe parcursul anului școlar, tradu în limba română aceste cuvinte și prezintă colegilor opinia ta privind semnificația lor.

Roma caput mundi. Scurtă recapitulare inițială

Ne amintim de la Istorie

I. Studiază imaginile a – b. Cărei civilizații crezi că îi aparține fiecare monument ilustrat?

II. Lucrează în caiet

1. Realizează o axă cronologică, pe care să marchezi evenimentele următoare:

- anul legendar al întemeierii Romei;
- războaiele daco-romane;

- anii domniei împăratului Traian;
 - anii domniei împăratului Octavianus Augustus;
 - instaurarea tetrarhiei;
 - împărțirea Imperiului Roman în două părți.
- III. Asociază fiecare dintre imaginile c – h cu momentul istoric pe care îl ilustrează.

Model: c – f

Se crede că expresia *Roma caput mundi* a fost folosită pentru prima dată în anul 1175, de către *Alain de Lille*, teolog și poet francez. În *Liber Parabolarum*, el a scris *Mille viae ducunt homines per saecula Romam*, în traducere liberă: *O mie de drumuri conduc oamenii pentru totdeauna în Roma.* (cf. <https://dilemaveche.ro>)

- Provocare: La sfârșitul anului școlar, prezintă colegilor traducerea expresiei *Roma caput mundi* și părerea ta legată de semnificația ei.

Unitatea 1

Elemente de limbă latină
Latina lingua

Louis Gauffier, *Cleopatra și Octavian*, 1787, ulei pe pânză, Galeria Națională a Scoției, Edinburgh

Unitatea 1: Lecții	Corespondență cu Programa școlară
<p>Lecția 1 Geneza limbilor. Familii de limbi</p> <p>Lecția 2 Limba – un organism viu</p> <p>Lecția 3 Alfabetul latin. Alfabetul pe care îl folosim astăzi</p> <p>Lecția 4 Cifre romane / Cifre arabe</p> <p>Lecția 5 Semne științifice</p>	<p>1. Geneza limbilor – limbă-mamă / limbă-fiică, relația dintre factorul istoric și cel lingvistic</p> <p>1.1. Familii de limbi / Limbile indo-europene / Limba latină și limbile romanice</p> <p>1.2. Limba – un organism viu</p> <p>2. Alfabetul latin: egipteni > fenicieni > greci > romani > alfabetul pe care îl folosim astăzi</p> <p>2.1. Cifre romane – cifre arabe</p> <p>2.2. Semne lingvistice folosite ca simboluri în domeniul științelor</p>
<p>Lecția 6 Lexic: istoria cuvintelor. Moștenire și împrumut</p> <p>Lecția 7 Cuvinte latinești în limba română</p> <p>Lecția 8 Alte limbi romanice</p> <p>Lecția 9 Alte limbi europene</p> <p>Lecția 10 Vocabular științific grec și latin</p>	<p>3. Lexic: istoria cuvintelor, de la latină la limbile moderne</p> <p>3.1. Diferența dintre moștenire și împrumut</p> <p>3.2. Fondul latin al limbii române</p> <p>3.3. Lexic latin în alte limbi romanice</p> <p>3.4. Cuvinte de origine latină în limbi neromanice (cu insistență pe limba engleză)</p> <p>3.5. Vocabular internațional de origine greco-romană în diverse domenii ale cunoașterii (științe exacte și discipline socio-umane)</p>
<p>Lecția 11 Flexiunea în limba latină și în limba română</p> <p>Lecția 12 Structura cuvântului. Elemente de sintaxă</p> <p>Lecția 13 Cuvântul în enunț și context</p>	<p>4. Elemente de flexiune în limba latină și în limba română (/ limbi romanice) – analogii</p> <p>4.1. Structura cuvântului. Evoluția în limbile moderne. Trăsături definitorii ale flexiunii nominale și verbale. Elemente de sintaxă</p> <p>4.2. Rolul cuvântului în enunț și context</p>

Competențe: 1.1, 1.2, 2.1, 2.2, 2.3

Geneza limbilor. Familii de limbi

Linguarum ortus. Linguarum familiae

Observ și descoperă

1. Grupează cuvintele din coloanele alăturate, în funcție de asemănările dintre ele. Lucrează în caiet. Observă modelul dat.
2. Tradu cuvintele cu ajutorul unor dicționare.
3. Cum explici asemănările dintre cuvintele date?

mater	mal (fr.)
pater	cento (it.)
frater	dez (port.)
soror	buen (sp.)
amicus	father (engl.)
decem	feliz (sp.)
centum	ami (fr.)
bonus	brother (engl.)
malus	Mutter (germ.)
felix	soră (rom.)

Repere ale învățării

Limba latină este, la origine, limba vorbită în regiunea Latium, aflată în centrul Peninsulei Italice, zonă în care va fi întemeiată Roma. Ea se înrudea și era asemănătoare cu limbile vorbite în imediata vecinătate a Romei, dar și cu alte limbi, răspândite în Europa și Asia.

Cercetătorii au ajuns la concluzia că toate aceste limbi s-au născut dintr-o singură limbă mai veche, din care nu ne-a rămas nicio dovadă scrisă și pe care au numit-o **indo-europeană**, deci **limba-mamă**.

Limbile-fiice ale indo-europenei sunt limba latină, limba greacă, limbile germanice (engleza, germana etc.), limbile slave (rusa, bulgara, sârba, ceha, poloneza etc.), limba dacilor, a vechilor gali, albaneza, numeroase limbi din India și Iran etc.

Începând cu secolul al V-lea î.H., odată cu expansiunea teritorială a statului roman, limba latină devine limba vorbită de populațiile cucerite. Cele din urmă cuceriri au avut loc în secolul al II-lea d.H.

Adoptarea limbii și a culturii latine de către populațiile cucerite poartă numele de **romanizare**.

Odată cu destrămarea Imperiului Roman, se produce și o destrămare a limbii latine. Pe parcursul câtorva secole, limba latină unitară se transformă în mai multe limbi, diferite între ele și diferite de latină, numite **limbi romane** sau **neolatine**: româna, franceza, italiana, spaniola, portugheza, provensala (vorbită în sud-estul Franței), sarda (vorbită în Sardinia), catalana (vorbită în estul Spaniei), reto-romana (vorbită în estul Elveției).

Un rol important în diferențierea acestor limbi l-a jucat limba vorbită de fiecare populație înainte de cucerirea romană, în cazul limbii române limba vorbită de daci, de la care am moștenit cuvinte și sufixe. Însă sunetele, **vocabularul fundamental** și **structura limbii române** sunt de **origine latină** și formează fondul moștenit.

Părțile de vorbire și conjugările limbii române sunt aceleași ca în limba latină. Primele trei declinări din limba latină s-au păstrat în limba română.

Etimologia este o disciplină lingvistică și studiază **originea cuvintelor** unei limbi, explicând evoluția formală și semantică pornind de la un **etimon** (forma atestată sau reconstituită din care provine cuvântul) până în contemporaneitate.

Memorie culturală

1. Marcus Ulpius Nerva Traianus, împărat roman între anii 98 – 117 d.H., statuie din bronz, Roma, Italia. În timpul domniei sale, Imperiul Roman a atins maxima întindere teritorială.

Am învățat și aplic

1. Reprezintă, printr-un desen grafic sau o prezentare *PowerPoint*, relațiile din familia indo-europeană sub forma celor de rudenie dintre oameni.
2. Descrie, prin același procedeu, relațiile din familia limbilor romanice.
3. Identifică pe harta dintr-un atlas istoric sau geografic spațiul de difuzare a limbii latine și a limbilor romanice.
4. Deviza Uniunii Europene este *Unitate în diversitate*. Află traducerea acesteia pentru fiecare dintre limbile romanice. Ce observi? Cum explici?
5. Se dă cuvântul latin moștenit (etimon) **facere** (a face). Află evoluția romanică a acestuia într-o limbă accesibilă ție.

2

3

4

5

2. ruinele templului zeiței *Diana* (gr. *Artemis*), ocrotitoarea orașului Jerash (anticul Gêrasa), Iordania; 3. ruinele bibliotecii din Efes (Selçuk, Anatolia, Turcia), finalizată în timpul împăratului *Hadrian*; 4. monumentul *Tropaeum Traiani*, ridicat de *Traian* în urma victoriei din Dacia (106 d.H.) și dedicat zeului *Marte*, după cum indică inscripția *Marti Ultori* (lui *Marte Răzbunătorul*), Adamclisi, Constanța; 5. *Tropaeum Alpium* (*Trofeul din Alpi*), ridicat de romani în anul 6 d.H. în urma victoriei asupra triburilor care populau regiunea Alpilor, La Turbie, Franța.

Știi că ...

- ... cercetătorul german August Schleicher a pus bazele lingvisticii istorice, care se inspiră din metodologia științifică a lui Charles Darwin, întemeietorul conceptului de evoluționism?
- ... August Schleicher a introdus ideea unei limbi-mame indo-europene și a făcut un arbore genealogic al limbilor?
- ... dacă vei compara limbile pe care le înveți, le vei putea înțelege mai bine, vei descifra limbi care nu s-au mai vorbit de mii de ani și vei reuși, de asemenea, să folosești mai bine limba română?

Monedă cu inscripție în limba latină

Gândul zilei

- Nulla dies sine linea!
(Nicio zi fără o realizare!)

dicton latin

Zeița *Minerva* (*Athena* în panteonul grec), zeița înțelepciunii, a războiului drept, a artei și meșteșugurilor; frescă de la Herculeum, Italia (detaliu)

Limba, un organism viu

Lingua, vivus organismus

Observ și descoperă

1. Analizează deosebirile în felul tău de a vorbi în diverse situații: acasă, în familie, în cercul tău de prieteni, la școală. Ce descoperi? Transcrie observațiile într-un text de minimum 50 de cuvinte.
2. Citește fragmentul următor, din *Scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung*: „Eu spui domnietale, iară Domniia ta ești înțelept și aceste cuvinte să ții Domniia ta la tine, să nu știe oameni mulți și Domniele voastre să vă păziți cum știți mai bine”. Transcrie fragmentul în limba română vorbită astăzi.

Repere ale învățării

Orice **limbă** este asemenea unui **organism viu**, care se află într-o continuă schimbare. Dacă vom compara limba română contemporană cu aceea vorbită în secolul al XIX-lea, vom observa imediat diferențele.

Același lucru s-a întâmplat și în cazul limbii latine: odată cu destrămarea unității politice și administrative a Imperiului Roman, s-a destrămat și unitatea limbii latine, iar **diferențele de limbaj**, generate de influența limbilor vorbite de populațiile autohtone, de nivelul de cultură a vorbitorilor, de circumstanțele comunicării, au devenit și mai evidente.

Inițial variante foarte asemănătoare ale limbii latine populare, **limbile romanice** sau **neolatine** și-au continuat în timp propria **evoluție**. Toate aceste limbi provin din **latina vorbită** (populară), limba folosită de majoritatea populației în viața de zi cu zi, deosebită de **latina scrisă** (cultă), limba operelor literare, caracterizată printr-o corectitudine desăvârșită a gramaticii și printr-un vocabular ales.

Limba română reprezintă etapa actuală de evoluție a **limbii latine vorbite** de coloniștii romani în zona provinciilor dunărene, situate în nord-estul lumii romane, **influențată**, în timp, de pătrunderea unor elemente lexicale de **altă proveniență**: slavă, maghiară, turcă, neogreacă, bulgară, germană, franceză, rusă și italiană.

În ultima perioadă, se înregistrează o creștere a numărului de cuvinte împrumutate din limba engleză, mai ales a celor din vocabularul tehnico-științific și politic.

Izolată de celelalte limbi romanice, înconjurată de popoare nelatine, limba română continuă să-și contureze individualitatea în funcție de influențele istorico-sociale.

Memorie culturală

1

1. *Scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung*, adresată judeului (primarului) Brașovului (Hans Benkner) în anul 1521, este cel mai vechi document scris în limba română, care s-a păstrat până în zilele noastre. Documentul a fost descoperit în 1894, în *Arhivele Naționale* ale județului Brașov, unde se află și în prezent.

- Transcrie enunțurile în caiet. Completează spațiile punctate cu informațiile potrivite.
 - Deosebirea în vorbire a locuitorilor Imperiului Roman este dată de ...
 - Latina vorbită este ...
 - Latina scrisă este ...
 - Limba română reprezintă ...
 - Limba română a fost influențată, în timp, de pătrunderea unor elemente lexicale de proveniență: ...
- Asociază fiecărui cuvânt de pe rândul A pe cel corespunzător de pe rândul B, astfel încât să stabilești cuvintele care au pătruns în limba română și limba căreia acestea îi aparțin. Poți folosi un dicționar etimologic. Lucrează în caiet.

A	cartof	stepă	cafea	folos	hrană	bulevard	rebel	oraș	drag
B	ofelos (gr.)	város (magh.)	boulevard (fr.)	ribelle (it.)	step' (rus.)	drag (bulg.)	Kartoffel (germ.)	hrana (sl.)	kahve (tur.)

- Explică etimologia și sensurile cuvântului **școală**, apoi alcătuiește familia lexicală a acestui cuvânt.

2

2. Turnul Babel, pictură de Pieter Bruegel cel Bătrân (1563); construcția, pomenită în *Capitolul 11 din Geneză*, se dorea principala realizare a orașului Babilu (*Babilon*), recunoscut pentru multitudinea de limbi vorbite în el. De la cuvântul *Babilon*, în limba română avem *babilonie*: *vorbire sau scriere încâlcită, confuză; învâlmășeală mare, dezordine.* (cf. DEX)

Proiect

Realizați un proiect, formând cinci echipe alcătuite din 5-6 membri. Fiecare echipă va prezenta cele cinci popoare a căror limbă națională este o limbă romanică – româna, franceza, italiana, spaniola, portugheza. Veți prezenta aspecte legate de limbă (un proverb în limba respectivă, urmat de traducerea lui), mediul natural, viața cotidiană, personalități contemporane. Veți utiliza imagini (planșe, hărți, postere, afișe, atlase etc.) și materiale multimedia (pagini web recomandate, prezentări PowerPoint etc.). La final, veți trage concluzii referitoare la informațiile prezentate, stabilind trei asemănări și trei deosebiri între cele cinci popoare. Votați cea mai bună prezentare.

Știi că ...

- ... Franz Bopp este cel care a descris limba ca pe un organism viu, care se naște, se dezvoltă, se degradează?
- ... limba latină este limba de cult a Bisericii Catolice și limba oficială a Vaticanului?
- ... o altă limbă romanică este cea dalmată, vorbită pe coasta dalmată din Croația, dispărută la sfârșitul secolului al XIX-lea?
- ... dintre cele 1 500 de cuvinte esențiale ale limbii române, circa 60-66% sunt latine?
- ... dintre cele 3 607 de cuvinte ce alcătuiesc lexicul poetic eminescian, 48% sunt moștenite din limba latină, având o circulație de 80%?

Gândul zilei

- Carpe diem!
(Bucură-te de ziua de azi!)
Carpe diem este o expresie din creația literară a scriitorului latin Quintus Horatius Flaccus (65 î.H. – 8 î.H.).

Alfabetul latin. Alfabetul pe care îl folosim astăzi

Latinae Litterae. Litterae quibus hodie utimur

Observ și descoperă

- Privește cu atenție imaginile a – c, apoi răspunde la întrebările date.
 - Cele trei texte sunt scrise cu același alfabet?
 - Care dintre texte are același alfabet cu limba română?
 - Cum se numește alfabetul folosit în limba română?

Repere ale învățării

Prima scriere a omenirii a fost cea **pictografică sumeriană**, care datează din mileniul al IV-lea î.H. Cuvintele erau reprezentate prin semne și desene ce redau diferite obiecte. Aceasta a evoluat în **scrierea cuneiformă mesopotamiană**, denumire care provine de la forma semnelor folosite: aceea a unor cuie triunghiulare. Vechii locuitori ai Mesopotamiei scriau pe tăblițe de argilă, iar bibliotecile care, pentru prima oară, au luat ființă aici numărau mii de astfel de tăblițe pe care erau scrise opere literare și științifice.

Egiptenii au folosit, din cele mai vechi timpuri, o scriere diferită și complicată, numită **hieroglifică**, utilizând desene care puteau reprezenta idei și cuvinte, iar mai târziu, sunetele vorbirii. Egiptenii scriau pe piatră și pe suluri din foițe de papyrus, care erau desprinse de tulpină, fiind lipite unele de altele și obținându-se astfel suluri de mari dimensiuni.

Din nevoile impuse de comerț, pentru întocmirea rapidă a documentelor, **fenicienii** au creat o scriere simplificată, bazată pe un **alfabet**. Acesta avea, inițial, 30 de semne, ulterior 22, toate consoane, reprezentând sunete permanente ale limbii. De la fenicieni, alfabetul se va răspândi și la alte popoare orientale, apoi la greci, romani și în restul Europei.

Grecii au început să folosească scrierea din secolul al VIII-lea î.H. **Scrierea greacă** avea la bază alfabetul fenician. Împrumutând semnele acestuia, grecii și-au alcătuit propriul alfabet, cu 24 de litere, reprezentând vocale și consoane. **Alfabetul grec** a fost folosit ca model pentru toate alfabetele europene de mai târziu.

Alfabetul latin provine dintr-un vechi **alfabet etrusc**, împrumutat cu aproximativ șase secole î.H., derivat din alfabetul grec folosit în coloniile grecești din sudul Italiei. A avea 23 de litere, care se regăsesc astăzi integral în scrierea noastră și sunt așezate în aceeași ordine. Nu exista deosebire între literele mari și cele mici și acestea se scriau într-o formă asemănătoare majusculilor de astăzi: A, B, C, D, E, F, G, H, I, K, L, M, N, O, P, Q, R, S, T, V, X, Y, Z. Ca și în limba română, unele litere erau mai rar utilizate – K, Q, X, Y, Z. La început, litera C nota și litera G, având această valoare în prescurtarea unor nume proprii: C. = Gaius (scris și Caius). Literele J și U au fost create în timpul Renașterii, pentru a corecta o imperfecțiune a alfabetului antic: romanii aveau un singur semn grafic (v) pentru u vocală și u consoană (v) și nu distingeau grafic vocala i de consoana i (j). Cuvintele latinești se rostesc, de regulă, așa cum se scriu, la fel ca în limba română.

a
 VIT · INTER · AEDEM · CASTORIS
 REFECI · ET · EANDEM · BASILICAM ·
 LIORVM · MEORVM · INCOHAVI · ET ·
 OCTOGINTA · TEMPLA · DEVM · IN ·
 VISSO · QVOD · EO · TEMPORE · REFI ·
 EFECI · PONTESQVE · OMNES · PRÆT ·
 LVM · FORVMQVE · AVGVSTVM · EX ·
 TE · A · PRIVATIS · EMPTO · FECI · QVOE ·
 APITOLIO · ET · IN · AEDE · DIVI · IVLI ·
 RIS · CONSACRAVI · QVAE · MIHI · C ·
 A · ET · QVINQVE · MILLIA · MVNICIPI ·
 NSVL · REMISI · ET · POSTEA · QVOTI

b
 ΠΑΤΡΙΣ
 ΟΥΑΤΙΟΝΑΙ
 ΕΧΙΝΙΑΝΟΝΤΙΥ
 ΡΟΥΚΑΙΙΟΥΜΙΑΣ
 ΙΟΝΑΥΖΑΝΑΡ

c
 Hieroglyphic script on a stone surface, showing various symbols and signs.

Memorie culturală

Scriere cuneiformă; fragment antic de zid de cărămidă al celebrei porți Ishtar, Babilon; Muzeul Pergamon, Berlin

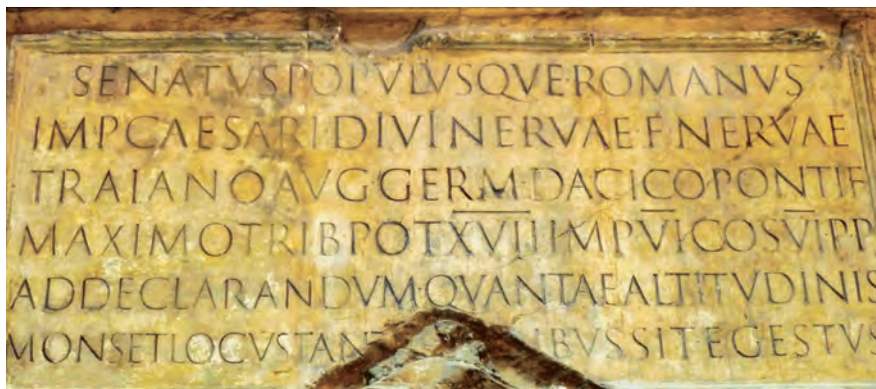
1. Citește cuvintele din lista dată. Compară aceste cuvinte cu corespondentele lor din limba română. Notează concluzia în caiet.

aer, agricultura, appellare, bibliotheca, casa, Dacia, dare, dulce, Europa, familia, fuga, gloria, insula, intrare, Italia, lacrima, liber, luna, mare, medicina, memoria, multa, musca, natura, opera, palma, patria, provincia, Roma, ruina, servire, Sicilia, stare, traducere, tu, ultima, umbra, una, unde, venire, vipera, vultur

2. Citește propozițiile de mai jos. Notează câte o variantă de traducere a fiecărei propoziții, folosind indicațiile date între paranteze.

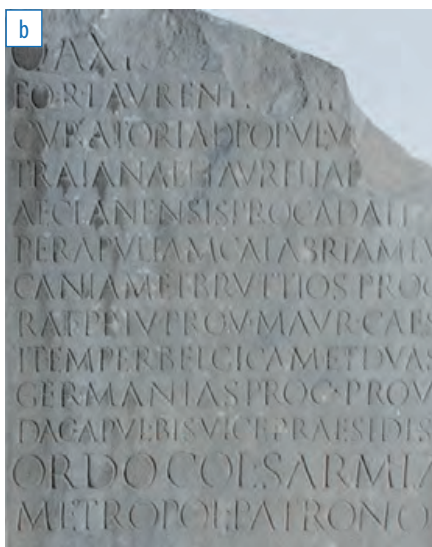
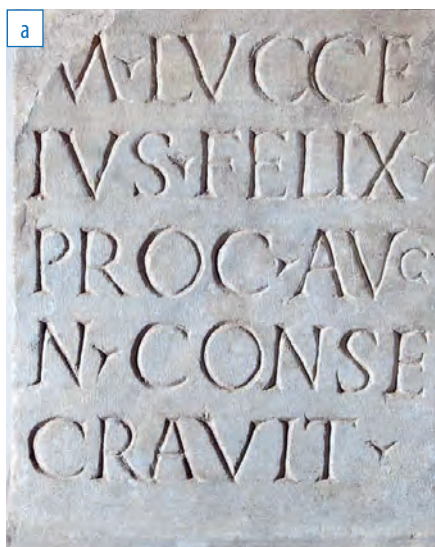
- **Audaces** (*audax, audacis*: curajos; m., pl., Ac.) **fortuna** (*fortuna, fortunae*: soartă; f., sg., N.) **iuvat** (*iuvo, iuvare*: a ajuta; ind. prez., III, sg.).
- **Sic** (*sic*: așa) **transit** (*transeo, transire*: a trece; ind. prez., III, sg.) **gloria** (*gloria, gloriae*: glorie; f., sg. N.) **mundi** (*mundus, mundi*: lume; m., sg., G.).

3. Citește textul din imaginea de mai jos. Nu uita să-l pronunți *u* pe *V*! Ce nume de împărat identifiți în text?

Inscripție de pe *Columna lui Traian* (copie în ipsos, Muzeul Victoria & Albert, Londra)

4. Privește cu atenție imaginile a – c. Notează în caiet două observații referitoare la semnele de punctuație și la literele prezente în inscripții.

a. altar de marmură de la Sarmizegetusa, detaliu; b. inscripție onorifică a unei statui, Sarmizegetusa, detaliu; c. Pantheonul din Roma, Italia, detaliu de pe frontispiciu

- ... scrierea egipteană a rămas foarte multă vreme de neînțeles? Abia în anul 1822 Jean-François Champollion a reușit s-o descifreze, prin intermediul unei inscripții găsite la Rosetta, în timpul campaniei lui Napoleon în Egipt. Inscripția cuprindea un text cu trei scrieri diferite: hieroglifică, greacă și o scriere egipteană populară, derivată din cea hieroglifică. Folosindu-se de textul grec, Champollion a reușit să dezlege semnificația hieroglifelor și să facă cunoscută această scriere.
- ... în mormântul faraonului egiptean Ramses al II-lea a fost găsit un sul de papyrus care măsoara 40 de metri?
- ... materialele pe care s-a scris au fost tăblița din argilă în Mesopotamia, papyrusul în Egipt, pergamentul în Persia și hârtia la chinezi?
- ... scrierea cu alfabet latin a fost introdusă oficial în toate provinciile românești (inclusiv Transilvania și Bucovina, aflate sub dominație străină) între anii 1860 și 1862?
cf. new.acad.ro/acad_institutia/limba_romana.html

Gândul zilei

- Qui scribit bis legit.
(Cel care scrie citește de două ori.)
dicton latin

Femeie cu stylus, frescă din Pompei, cca 50 d.H.; Muzeul Național de Arheologie, Napoli, Italia

Cifre romane / Cifre arabe

Romani numeri / Arabici numeri

Observ și descopăr

1. Notează cu cifre romane, apoi cu cifre arabe luna în care te afli, clasa în care ești elev, secolul în care ne aflăm. Ce observi? Care este diferența dintre cele două notații?
2. Cum determini valoarea următoarelor numere romane: IX, XI, XIX?

Repere ale învățării

Cifrele romane sunt șapte **simboluri grafice** folosite pentru scrierea numerelor în civilizația antică romană și în Europa, timp de aproape 2 000 de ani: *I* (1), *V* (5), *X* (10), *L* (50), *C* (100), *D* (500), *M* (1 000), iar cu ajutorul lor se putea scrie orice număr. Astfel, numărul se citește de la stânga spre dreapta, iar valoarea lui se determină făcând suma valorilor individuale ale fiecărui simbol, cu excepția situației în care unul dintre simboluri precedă un simbol de valoare superioară. În această situație, se scade valoarea primului simbol din valoarea celui care urmează. Simbolurile *I*, *X*, *C* pot fi consecutive de maximum patru ori, iar *V*, *L*, *D* doar o singură dată. Numărul *V* nu se scade niciodată.

Cifrele arabe au pătruns în Europa din India, prin intermediul civilizației islamice, în jurul secolului al XIV-lea și, fiind mult mai ușor de folosit și la scriere, și la efectuarea de calcule, s-au impus rapid. Ele utilizează **zece simboluri** (0-9), de unde și denumirea alternativă de **sistem zecimal**. Este introdus și conceptul de **zero**, pentru care romanii nu aveau reprezentare.

Cifre		Numerale cardinale		Numere mai mari de 10		
arabe	romane	Limba latină	Limba română	Arabe	Romane	Limba latină
1	I	unus (m.), una (f.), unum (n.)	unu (m.), o (f.)	20	XX	viginti
2	II	duo (m.), duae (f.), duo (n.)	doi (m.), două (f.)	30	XXX	triginta
3	III	tres (m.), tres (f.), tria (n.)	trei	40	XL	quadraginta
4	IV	quattuor	patru	50	L	quingenta
5	V	quinque	cinci	60	LX	sexaginta
6	VI	sex	șase	70	LXX	septuaginta
7	VII	septem	șapte	80	LXXX	octoginta
8	VIII	octo	opt	90	XC	nonaginta
9	IX	novem	nouă	100	C	centum
10	X	decem	zece	1000	M	mille

Memorie culturală

1. Giovanni Paganucci, *Statuia lui Leonardo din Pisa (Fibonacci)*, 1863, Pisa, Italia. În lucrarea *Liber Abaci* (Cartea abacului, 1202), Fibonacci introduce *modus Indorum* (metoda indiană), metodă cunoscută astăzi sub numele de *cifrele arabe*. Cartea descrie o enumerare cu cifre cuprinse între 0 și 9, cărora le conferă câte o valoare separată.

